

E-CONOM

Online tudományos folyóirat | Online Scientific Journal

Főszerkesztő | Editor-in-Chief
KOLOSZÁR László

Kiadja | Publisher
Soproni Egyetem Kiadó |
University of Sopron Press

A szerkesztőség címe | Address
9400 Sopron, Erzsébet u. 9., Hungary
e-conom@uni-sopron.hu

A kiadó címe | Publisher's Address
9400 Sopron, Bajcsy-Zs. u. 4., Hungary

Szerkesztőbizottság | Editorial Board
CZEGLÉDY Tamás
HOSCHEK Mónika
JANKÓ Ferenc
SZÓKA Károly

Tanácsadó Testület | Advisory Board
BÁGER Gusztáv
BLAHÓ András
FARKAS Péter
GILÁNYI Zsolt
KOVÁCS Árpád
LIGETI Zsombor
POGÁTSA Zoltán
SZÉKELY Csaba

Technikai szerkesztő | Technical Editor
TAKÁCS Eszter

A szerkesztőség munkatársa | Editorial Assistant
PATYI Balázs

ISSN 2063-644X

BERTALAN LAURA¹ – TÓTH BALÁZS ISTVÁN²**Középvárosok élmezőnyében? Sopron fejlődésének lakossági megítélése**

A hazai középvárosok fejlődésében Sopron sajátos pályát jár be. Különleges helyzete főként az osztrák határmenti fekvésből adódik; a külhoni munkaerőpiac kedvező feltételei nyomán, a fokozódó belső migrációhoz köthető népességszám-növekedés sajátos fejlődést eredményezett a városban, amely középvárosi összehasonlításban is kiemelkedő. Jelen kutatásban a határmenti helyzet által generált fejlődést, a társadalmi, gazdasági és környezeti problémákat, azok lakossági érzékelését, valamint az azonosított problémákra adott városfejlesztési megoldásokat vizsgáltuk. A lakossági kérdőívés és mélyinterjúk elemzésével kapott eredményeket a hazai középvárosok fejlődési tendenciáinak tükrében, három hasonló szerepkörű, de eltérő helyzetű város (Békéscsaba, Eger és Kaposvár) lakossági problémaérzékelésének összevetésében vizsgáltuk. A tanulmány egyik megállapítása, hogy a városfejlődés szorosan függ az osztrák munkaerőpiactól és a külső pályázati forrásoktól. A tanulmány másik következtetése, hogy az ingázás fokozódása és az azzal járó zsúfoltság erősödése a lakosság problémaérzékelésében központi helyet foglal el. Összességében megállapítható, hogy a helyi lakosok által érzékelt városfejlődés és a középvárosok körében betöltött kiemelkedő pozíció továbbra is ellentmondásos jelenség.

Kulcsszavak: középváros, városfejlesztés, problémaérzékelés, lakossági felmérés, élıhetőség, Sopron
JEL-kódok: R11, R58

Among the leaders of medium-sized towns? Citizens' perceptions about the development of Sopron

Sopron has a unique role in the development of medium-sized towns in Hungary. The special position of the town is determined by the nearness of Austria, and due to the advantageous conditions of the Austrian labour market, its development path has been shaped by the increase of population, which is outstanding among medium-sized towns. In this study, some of the economic, social and environmental problems are explored that occur due to the border area location. In addition, the problem perception of citizens along with the keys to resolve the problems are evaluated. Results that stem from survey research are assessed in light of the trends in development of Hungarian medium-sized towns, with special regard to three towns with same functions but different parameters (Békéscsaba, Eger and Kaposvár). On the one hand, it is concluded that the development of Sopron depends on the Austrian labour market, and the chances provided by external project funding. On the other hand, it seems evident that growing internal migration and traffic congestion have central places in citizen's perception towards urban problems. The overall conclusion is that the picture of urban development perceived by citizens and the town's outstanding rank among medium-sized town is fraudulent.

Keywords: medium-sized town, urban development, problem perception, survey research, liveability, Sopron
JEL Codes: R11, R58

Bevezetés

Számos komplex indikátorrendszert alkalmazó, várostipizálással foglalkozó tanulmány eredményei alapján megállapítható, hogy az ezredfordulót követően Sopron a magyar középvárosok élmezőnyében foglalt helyet; a település sikerességére versenyképességi (Beluszky, 2000; Molnár, 2006), településdinamikai (Beluszky, 2003), városhierarchia (Szilágyi–Gerse, 2015) és a belső erőforrásokra fókuszáló kutatások (Rechnitzer, 2002; Csizmadia–Rechnitzer, 2005; Tóth, 2011; Rechnitzer et al., 2014) mélyrehatóan világítottak rá. A települések sikerességét vizsgáló

¹ A szerző a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karának egyetemi adjunktusa (bertalan.laura@uni-sopron.hu)

² A szerző a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karának egyetemi docense (toth.balazs.istvan@uni-sopron.hu)

tanulmányokat jól egészítették ki a mögöttes, elsősorban települési vonzerőket feltáró, a lakosság körében elvégzett „piackutatások” (Koltai, 2005, 2014; Bertalan, 2015).

Koltai Zoltán korábbi kutatási eredményei alapján megállapítható, hogy Sopron *a hazai lakosság körében* a legnépszerűbb és egyúttal legvonzóbb városok egyike volt, amelyet kedvező természeti adottságai, a település történelme, a lakókörnyezet állapota, a színvonalas infrastruktúra, és a megfelelő foglalkoztatási körülmények biztosítottak, továbbá – Budapest és Pécs után – a harmadik legmagasabb versenyképességgel rendelkezett, és a potenciális költözési helyszínek rangsorában is a harmadik helyet foglalta el. Érdekes, hogy *a Nyugat-dunántúli régió belüli lakosság* főként a város történelme és természeti adottságai, illetve a lakókörnyezet állapota miatt tartotta vonzó lakóhelynek Sopront, míg jelentősen kevesebb volt azok száma, akik a foglalkoztatottság, a szabadidős lehetőségek és a lakásállomány okán vélekedtek hasonlóan (Koltai, 2005).

A szerző tíz évvel később közzétett lekérdezésének eredményei arról árulkodnak, hogy Sopron a hazai lakosság körében vesztett korábbi kedvező megítéléséből, a versenyképes települések sorrendjében a hatodik helyre csúszott vissza. A leggyakoribb versenyképességi tényezőként a település történelmét, természeti adottságait és lakókörnyezetének állapotát említették. A Nyugat-dunántúli régió válaszadói hasonló vonzerőkkel jellemezték a várost, amit kiegészítettek az oktatási struktúra kategóriával, azonban a városi szerepkörök és a lakásállomány kategóriái jelentősebb alulértékeltségről árulkodnak (Koltai, 2014).

Egy további, szintén korábbi lakossági felmérés keretében (Bertalan, 2015) kísérlet történt *a soproni lakosság* városi problémák iránti érzékenységének feltárására. A válaszadók a lakosságszám (beköltözők számának) növekedését, a fokozódó forgalmat és az egyre gyakoribbá váló közlekedési dugókat, valamint a városi népesség összetételének változását, az ebből fakadó etnikai problémák megjelenését és a közbiztonság romlását sorolták a legfontosabb problémák közé.

Jelen kutatás azzal a szándékkal készült, hogy Sopronban a határmenti helyzet által generált társadalmi, gazdasági és környezeti problémákat, azok lakossági érzékelését, illetve az azokra adott városfejlesztési megoldásokat alaposabban megvizsgáljuk. Először a várost pozícionáljuk néhány demográfiai és gazdasági mutató mentén, hazai középvárosi összevetésben, a 2008. és 2018. évek közötti időszakban, szekunder adatokra támaszkodva, amelyek a TEIR Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer „Interaktív elemző” alkalmazásából származtak. Ezt követően felvázoljuk Sopron városfejlesztési törekvéseit, majd a határmenti helyzet által generált gazdasági, társadalmi és környezeti kihívásokat, azok lakossági megítélését, érzékelését, valamint a lehetséges városfejlesztési megoldásokat. A város fejlődési pályájának feltárásához a TEIR-ből származó adatok mellett egyrészt a vonatkozó szakirodalom és az interneten fellelhető városi helyzetfeltáró és városfejlesztési dokumentumok elemzéseire (Integrált Településfejlesztési Stratégia, Integrált Területi Program), másrészt primer kutatásunk eredményeire támaszkodtunk.

Az empirikus eredmények meghatározó részét a mélyinterjúk adták. Összesen tizenöt fővel készült mélyinterjú 2019. május és július hónapokban. Az interjúalanyok kiválasztásánál arra törekedtünk, hogy helyi civil szereplők, szakterületi ismeretekkel rendelkező és nem rendelkező értelmiségiek, gazdasági szereplők, a turizmus területén tevékenykedők és politikusok is bekerüljenek a mintába. Némely megkérdezett több célcsoporthoz is besorolható volt. Az interjúalanyok többsége férfi (11 fő), jellemzően soproni születésűek, többségében 40 és 65 év közöttiek, családosak, a városban, vagy annak külső településrészén élnek, és felsőfokú végzettséggel rendelkeznek. A lakossági kérdőívvezés Sopronban, és a másik három

városban is, Békéscsabán, Egerben és Kaposváron 300–300 fő részvételével zajlott, 2019 májusában.³ A lakossági kérdőívezés és mélyinterjúk elemzésével kapott eredményeket a másik három város lakossági problémaérzékelésével összevetésben is elemezzük az alábbiakban.

Sopron pozícionálása a hazai középvárosok között néhány demográfiai és gazdasági mutató alapján

2018-ban hazánkban – az állandó népességszámot alapul véve – ötvenkét város volt a közép- városi méretkategóriában, vagyis a húsz- és százezer fő népesség közötti kategóriába sorolható. Az ország teljes lakosságát alapul véve az állandó népesség közel 19%-a él a félszáz középváros valamelyikében. Ez az arány 2009 óta nem változott, és a lakónépesség tekintetében is hasonlóan alakult. A városi népességadatok alapján elmondható, hogy az állandó népesség 37%-a (illetve a lakónépesség 36%-a) él valamelyik középvárosban, továbbá a Budapest nélküli nagyvárosi népesség 1,66-szorosa a teljes középvárosi állandó népesség (a lakónépesség tekintetében ez az arány 1,65-szörös).

A hazai középvárosokban összességében a népesség csökkenésének lehettük tanúi az elmúlt tíz-tizenkét évben. Mindössze tizenöt középváros állandó népessége növekedett 2008 és 2018 között (hasonló adatok adódnak lakónépesség esetében is), miközben az állandó népesség hatvanegyezer fővel, a lakónépesség hetvenháromezer fővel fogyatkozott.

Sopronban a TEIR adatai szerint az állandó népességszám alig változott (+1,83%) 2008–2018 között, míg a lakónépesség száma 6,16%-kal nőtt, ezzel a 8. legnagyobb lakosságszám-növekedést produkálta a középvárosok körében.⁴ Az állandó- és a lakónépesség vonatkozásában egyaránt megállapítható, hogy a budapesti agglomeráció középvárosai mutatják a legdinamikusabb növekedést a vizsgált periódus alatt. Ezzel szemben, az egykori szocialista (ipar) városok adják a legjelentősebb népességcsökkenéssel rendelkező településcsoportot mind az állandó népesség, mind a lakónépesség adatsorai alapján.

A népmozgalmi adatokat illetően, vagyis az állandó és ideiglenes oda- és elvándorlások számának vizsgálata kapcsán az tapasztalható, hogy 2008 és 2013 között évről-évre enyhén csillapodott a népesség mozgása: az elvándorlások száma 42000-ről 34500-ra, az odavándorlások száma pedig 46000-ről 35000-re csökkent. A 2014. év volt a fordulópont, mivel a népesség mobilitása évről-évre gyorsuló ütemet mutatott, és 2018-ban mindkét adat átlépte az ötvenezer főt. A vizsgált időszak alatt összesen 441000 főt tett ki a középvárosokból elvándorlók száma és 452000 főt az odavándorlóké, tehát együttesen némi többletre tettek szert a középvárosok. Sopron a középvárosok rangsorában a népmozgalmi adatokat tekintve a 6. helyen szerepel (+2566 fő), megelőzve több a fővárosi agglomerációhoz tartozó települést is (pl. Budaörs (+2144 fő), Fót (+1986 fő), Szentendre (+1915 fő)). A folyamat az országon belül területileg nem egyenletesen ment végbe, vélhetően azért, mert a fővárost továbbra is jelentősen érinti a lakosság szuburbanizációja, az agglomerációba történő elvándorlás, illetve a központi régió az ország egyik gazdaságilag legdinamikusabban fejlődő régiója és jelentős felsőoktatási és munkaerőpiaci kapacitással rendelkezik, tehát vonzó célterület.

A beköltözések fokozódó száma élénkítette a lakáspiacot, vagyis a folyamat dinamikus lakásépítési tevékenységgel járt. Sopron a lakásállomány százalékos változását tekintve 2008–

³ A négy városban összesen 1200 személyt került megszólításra. A minta kialakításakor figyelembe vettük, hogy a megkérdezettek tükrözzék a kiválasztott négy város lakosságának összetételét az ott élők neme, kora, iskolai végzettsége és a területi elhelyezkedés szerint. A minta kialakításához szükséges alapadatokat minden városból az önkormányzatoktól leválogatásra. Az iskolai végzettség adatait a 2011-es népszámlálás településsoros adataiból vettük, korrigálva a 2016-os mikrocenzus eredményeivel.

⁴ Az első hat helyen a fővárosi agglomeráció középvárosai szerepelnek: Szigetszentmiklós (+21,55%), Dunakeszi (+17,36%), Dunaharaszti (+15,74%), Göd (+12,99%), Fót (+9,43%) és Erd (+7,13%). Sopront a felsoroltakon kívül egy szintén határmenti város, Mosonmagyaróvár előzte meg (+6,56%).

2018. között kiemelkedő eredményt ért el, a középvárosok rangsorában a 7. értékkel szerepel (+13,63%).⁵ A lakásépítés területileg nem egyenletesen ment végbe. E téren is kiemelkednek a fővárosi agglomerációban és a nyugati határszélen található települések adatai, valamint a lakásállomány sűrűség szempontjából is ezek a települések adják a legmagasabb értékeket, míg főként a Dunától keletre elhelyezkedő városoknál csökkenés tapasztalható.

A regisztrált vállalkozások száma a magyar középvárosokban 8,58%-kal növekedett 2008 és 2018 között. A vállalkozásszám emelkedése nem volt egyenletes. Bizonyára a nagy recesszió következtében – amelynek hatásait egy-két évvel később sikerült kimutatni a statisztikákban – 2010-ről 2011-re – tehát egy év alatt – több, mint 3000 vállalkozás szűnt meg. 2012-től lassú, de újra növekvő tendencia tapasztalható a regisztrált vállalkozások számában, 2014-re a vállalkozások száma a középvárosokban megközelítette a háromezrezt, végül 2017-ben át is lépte ezt az értéket, és 2018-ban 310000 regisztrált vállalkozás szerepelt a statisztikákban.

A vállalkozásokban leggazdagabb település a vizsgált időszak alatt végig Szombathely volt, több, mint 13000 regisztrált vállalkozással. Sopron 2018-ban 9759 regisztrált vállalkozással rendelkezett, ami 10,43%-os növekedést jelent a 2008-as értékhez képest, ezzel az értékkel a 10. helyet érte el a középvárosok rangsorában (a változást vizsgáló rangsorban azonban csak a 19. helyen szerepel). 2018-ban a regisztrált vállalkozások számában kialakuló rangsor első 10 települése: Szombathely, Szolnok, Kaposvár, Érd, Békéscsaba, Veszprém, Eger, Zalaegerszeg és Sopron.

A statisztikai állományi létszám alapján megállapítható, hogy a középvárosokban nagyrészt kis- és középvállalkozások találhatók (arányuk 81% a regisztrált vállalkozásokon belül), amelyek szinte kizárólag 10 főnél kevesebbet foglalkoztató mikro vállalkozások (arányuk 80% a regisztrált vállalkozásokon belül).

Végül, a nyilvántartott álláskeresők száma 2009 és 2018 között több, mint hatvanezer fővel csökkent (98600 személyről 37000 főre). Ugyan 2009 és 2012 között a csökkenés mértéke szolid volt (mindössze kb. 6000 fő), 2013-ban huszonezerezer fővel mérséklődött az álláskeresők száma. 2016-ban 50000 fő, 2017-ban 40000 fő alá esett az álláskeresők nyilvántartott száma. 2018-ban az állandó népességre vetített arány 0,06%-os értékkel Sopronban volt a legkedvezőbb, ezzel megelőzte a hasonlóan igen kedvező értékkel rendelkező Mosonmagyaróvárt (0,07%), Érden (0,07%), Dunakeszit (0,08%) és számos fővárosi agglomerációban található középvárost. A személyi jövedelemadót fizetőkre vetített arány hasonló középvárosi rangsort eredményezett: a mutató szintén Sopronban volt a legkedvezőbb (1,3%), majd Mosonmagyaróváron (1,4%), Érden (1,5%), Dunakeszin (1,5%).

Városfejlesztési törekvések Sopronban

A városfejlődés lendülete már a rendszerváltást követő években megmutatkozott. A hagyományos ipar leépülését követően a város gazdasági szerkezete megújult, nagyobb létszámokat foglalkoztató multinacionális cégek telepedtek le a város szűkebb vonzáskörzetében. A vasfüggöny mellett korábban zárványként működő városban a bevásárlóturizmusra és az idegenforgalom fellendítésére helyeződött a hangsúly, illetőleg egyfajta logisztikai központi szerepkör körvonalazódott (Jankó et al., 2009; Kuslits, 2010). A település a földrajzi fekvéséből adódóan az ezredfordulót követően a belföldi migráció célpontjává vált, az ausztriai munkaerőpiac közelsége és a szabad munkavállalás lehetősége felerősítette a bevándorlási tendenciát, és gyors népességnövekedést idézett elő (Kiss, 2015; Pogátsa, 2017; Kiss et al., 2018).

A népességnövekedés a városi szétterülési folyamatokra is hatással volt: Sopron belterülete a rendszerváltás óta majdnem másfélszeresére nőtt (Kuslits, 2010; Sági, 2013). Az ingatlanpiac országos átlagnál erősebb fellendülése az ingatlanfejlesztő tőke célpontjává is tette a

⁵ A legnagyobb lakásállomány-növekedést a vizsgált időszakban Szigetszentmiklós (+32,68%), Siófok (+21,7%), Fót (+20,53%), Mosonmagyaróvár (+20,29%), Dunakeszi (19,46%) és Göd (+13,83%) érte el.

várost, intenzív lakóparki és társasházi építkezéseket generálva a város minden részén, de leginkább a városperemeken. A város intenzív terjeszkedése, a megnövekedett forgalom egyre nehezebb feladatok elé állítja a városvezetést: a sűrűn beépített új városszéli lakóparkok megnövelik az autós forgalmat, és költséges infrastruktúrafejlesztési igényeket támasztanak. Ráadásul az újonnan beépült városrészek gyakran funkcióhiányosak, amely tovább erősíti az autófüggőséget. A fejlesztéspolitikában folyamatosan meghatározó súllyal volt jelen a műemlékek védelme, a belvárosi városrehabilitáció, a történelmi belváros fejlesztése, a turizmus fellendítése és a gazdaság ösztönzése (Jankó, 2005). A város az elmúlt évtizedekben jelentős európai uniós fejlesztési forrást hívott le, amelyből intézményeit fejlesztette, bővítette, illetve amelyből a városrehabilitációs, turisztikai és gazdaságösztönző beruházásait finanszírozta.

A városfejlesztés jelenleg meghatározó, minden irányt kijelölő programja a központi irányítású, megyei jogú városok fejlesztését célzó Modern Városok Program (MVP). Sopronban a lakosságszámra vetített fejlesztési források országos összevetésben magasak, nagyságrendileg 60–70 milliárd forint összegben zajlanak felújítások, fejlesztések (az M85-ös elkerülő út építése nélkül). Az MVP jelentős beruházási forrásokat jelent a városnak, amelyek jóval meghaladják a korábbi lehetőségeket.

A fejlesztések jelentős része a turizmus fellendítését célzó, építéssel járó beruházás, mint például a múzeumfejlesztés, Nemzeti Konferencia Központ építése, uszodaépítés, avagy a Fertő-tó fejlesztés, amit jelenleg hazánk legnagyobb turisztikai projektjeként aposztrofálnak. A történelmi belvárosban szinte a teljes műemléki környezet megújult, közműcsere, burkolatok cseréje, térkövezés és homlokzatfelújítás (sortatarozás jelleggel) ment végbe, amellyel a város újra „polírozhatta” a turisztikailag frekventált műemléki környezetet. A történelmi belváros városrehabilitációs programja azonban szociális programmal nem egészült ki, amely aggályokat vet fel az itt élő alacsonyabb státusú lakosság, az alacsony komfortfokozatú szociális bérlakások, és az üresen álló középkori épületek nagy aránya miatt. Megoldatlannak tűnő kérdés, hogy miként lehetne a magasabb státusú lakosság, vagy a turisztikai szolgáltatók számára vonzóvá tenni a belvárost, mely középkori városszerkezeti adottságai miatt nem versenyképes a kertesi családi házas övezettel.

A gazdaság fejlesztése érdekében zöldmezős beruházásként inkubátorház és innovációs központ is a tervek között szerepel, amellyel a városvezetés célja, hogy magasabb hozzáadott értékű ipari tevékenységet telepítsen le, bővítve ezáltal a helyben elérhető munkalehetőségeket.

Az infrastruktúrafejlesztő projektek felsorolásából nem maradhatnak ki a közlekedési és parkolási rendszerek fejlesztését célzó beruházások, amelyek közül a legjelentősebb az M85-ös út kiépítése, a Várkerület rekonstrukciójának következő üteme, valamint a belvárosi parkolóház beruházás. A kerékpáros úthálózat is bővítésre, fejlesztésre került. A város közterületei is folyamatosan újulnak, játszóterek, parkosítások, a Deák tér fejlesztése és a Várkerület „sétáló utcásítása” a legnépszerűbb fejlesztések közé tartoznak.

Sopron társadalmi, gazdasági és környezeti problémái az interjúalanyok szemszögéből

Amint korábban megemlítettük, a 2015-ös lakossági vizsgálat eredményeiben markánsan megjelentek olyan városi problémák, mint a közlekedési rendszerek zsúfoltsága, a beköltözők számának növekedése, a városi népesség összetételének változása, az ebből fakadó etnikai problémák megjelenése és a közbiztonság romlása (Bertalan, 2015). Ezeket a tendenciákat az interjúalanyok 2019-ben újfent megerősítették; többségük a legfontosabb problémának a városra nehezedő belső migrációt, a zsúfoltságot, a közlekedési nehézségeket, illetve a betelepülő lakosság eltérő társadalmi jellemzőit emelte ki.

Az interjúalanyok véleménye alapján a legfőbb *gazdasági probléma*, amely kihatással van a városfejlesztési lehetőségekre is, a szűkös iparüzési adóbevétel, amely lakosságárányosan

elmarad a környező nagyobb településeketől. A gyengébb gazdasági eredményeket a rendszer-váltást követő nem megfelelő struktúraváltással, illetve a nem jól irányzott gazdasági irányváltással magyarázták: a jelentősebb léptékű iparfejlesztés elmaradt, a város a turizmusra „tette fel a jövőt”.

A turizmus tekintetében a város kedvező természeti és épített adottságokkal rendelkezik, azonban az átlagos tartózkodási idő meglehetősen alacsony (kb. 2,4 nap). Ez főként annak tudható be, hogy a településnek nincs gyógyvize és kevés a nagy tömegeket városba vonzó attrakció. A kereskedelmi szálláshelyek száma az elmúlt időkből csökkent (2001-ben 5300 db, 2011-ben 3383 db) (MTÜ 2018). Az interjúalanyok fontos problémaként említették, hogy a turizmus messze elmarad a neki szánt reményektől, amely véleményük szerint annak tudható be, hogy a város vezetése a „*túl sokféle*” adottság, kulturális és természeti érték közül „nem tudja, hogy melyiket válassza”, melyikre építse a hosszú távú fejlesztési irányát, továbbá marketingkommunikációját. A belváros adottságai ma már kevesek, nem elegendő a műemlékekben gazdag, jó természeti környezettel rendelkező városimázs: „... *ma már nem elég, hogy van egy titokzatosabb múlt, tele műemlékekkel, hangulatos belvárosi utcácskákkal...*”. Az interjúalanyok hiányolták a megfelelő városmarketinget és a stratégiai iránymutatást, amelyre a turizmus szektor különböző szereplői építeni, tervezni tudnak: „... *nincs stratégia, és erre nem tud felfűződni se az idegenforgalom, se a magánszektor, se a fejlesztések jó része, nincs közös szándék...*”. Többben kiemelték, hogy nincs megfelelő bormarketing, a jó termőhelyi adottságok nincsenek a turisztika területén megfelelően kiaknázva.

A VOLT fesztivál szerepét szinte valamennyi interjúalany kiemelte, de arra is felhívták a figyelmet, hogy ezen kívül nincs más jelentősebb, országos vonzerővel bíró attrakció. A városi rendezvények több interjúalany véleménye szerint alacsony minőséget közvetítenek. Az interjúalanyok közül többen is megemlítették, hogy a szállodák nem nyújtanak igazán magas minőséget, például nincs ötcsillagos szálloda a városban. Az alacsonyabb minőség pedig a kevésbé fizetőképes turistákat vonzza a városba. A magán szálláshelyek, kisebb panziók egy része a térségben munkát vállaló munkásoknak adja ki szobáit, mivel az egy biztosabb és egész évre szóló bevételt jelent. Vagyis a panziók jelentős hányada átalakult munkásszállássá, ez valamilyen módon magyarázza a kereskedelmi szálláshelyek számának csökkenését.

Az interjúalanyok által leggyakrabban említett *társadalmi probléma* a belső migráció okozta népességnövekedés, a fokozódó zsúfoltság, és az ingázó munkásság egyre markánsabban érezhető jelenléte volt. Az interjúalanyok állítása, a közösségi médiafelületeken zajló diskurzusok, a közbeszéd alapján a társadalmi feszültség többféle mintázatát is megfigyelhetjük. Ezek közül legmarkánsabb a soproni születésűek és a beköltözők, illetve a helyiek és a munkásszállókon, szerény körülmények között élő munkások között érzékelhető, akik közül sok a roma, vagy határon túli, vagy akár más nemzetiségű.

A zömében kelet-magyarországi, vagy határon túli területekről beköltöző munkavállalók megítélése a régóta Sopronban élők körében inkább negatív, amely az interjúalanyok többsége szerint főként abból adódik, hogy a távolabbi tájegységekről érkezők eltérő mentalitással, szokásokkal, viselkedéskultúrával, fogyasztási igényekkel rendelkeznek, amely szokatlan, nehezen elfogadható a „soproniságukra” oly büszke lokálpatrióták számára. Aggályosnak tartották az interjúalanyok a lakhatás kérdését is, nem csupán a munkásszállók ügyét, hanem a szociális bérlakások általános állapotát, és azok szűkös elérhetőségét is.

A *környezeti problémák* között az interjúalanyok többsége a zöld területek hiányát, a nagyon intenzív beépítést emelték ki, amely felemészti a városszéli zöldfelületeket. Az ingázás, a nagyfokú autós forgalom okozta környezetszennyezést is jelentősnek vélték, illetve több interjúalany megjegyezte, hogy a városban közlekedő helyi járatok nagyon elavultak és környezet-szennyezők, hiányolják a más városokban már jellemző elektromos buszokat.

Az interjúk során vizsgáltuk azt is, hogy *mennyire tartották élehetőnek* a várost. A válaszok rávilágítottak arra, hogy melyek azok az előnyök, amelyeknek köszönhetően a város élehetőnek tartható: annak mérete, jellege, környezeti adottságai. A legtöbb interjúalanyra jellemző volt a vélekedés, mely szerint a városi élehetőség már csorbát szenved: „... kezd élehetlenné válni, nem lehet közlekedni a városban, túlszűfolt, már idegesítően és fárasztóan túlszűfolt...”. Az élehetőséget a határon át történő ingázás nehézségei is jelentősen rontják, amely nem csak az ingázókat, hanem valamennyi, a csúcsidőszakokban közlekedő autóst érint. A településszerkezet változásait, a túlzott városzéli beépítéseket, a parkolást és a közlekedésszervezést a legtöbb interjú során negatív kritikával illették a megkérdezettek.

Az interjúalanyok a *lakossági és civil érdekérvényesítés* kérdése kapcsán is kritikus véleményeket fogalmaztak meg: az interjúalanyok nem tartották megfelelőnek a civil szervezetek érdekérvényesítő képességét, illetve a civil társadalom helyi döntésekben való részvételét, mint ahogy az egyetem városi életben betöltött szerepét is kevesellték.

A kérdőíves felmérés eredményei

A minta jellemzői

A soproni kitöltők valamivel több, mint fele nő (53,4%). A kitöltők városon belüli övezetek szerinti megoszlása a következőképpen alakult: a centrumban 30,9%, az átmeneti övezetben 26,8%, a külvárosi részekben 42,3%. Az iskolai végzettség szerinti megoszlásról – igazodva a teljes minta arányaihoz – az alábbi arányok tanúskodnak: alapfokú végzettséggel rendelkező a kitöltők 21,1%-a, továbbá érettségi nélküli középfokú végzettséggel 22,1%, érettségivel 37,2% és diplomával 19,5% rendelkezett. A kitöltők életkor szerinti megoszlása az alábbiak szerint alakult: a kitöltők 18,7%-a a 18–29 év közötti, 22,1%-a a 30–39 év közötti, 15,7%-a a 40–49 év közötti, 16,1%-a az 50–59 év közötti és 27,4%-a a 60 év fölötti korosztályból való. A megkérdezett személyek 57,2%-a házas, amely érték jelentősen meghaladta a négy városra vonatkozó teljes minta átlagát (40,5%), illetve további 8,6%-uk él élettárral, 18,2%-a nőtlen vagy hajadon, avagy nincs élettársa.

A kitöltők 33%-a lakott saját meghatározása szerint alacsony státuszú, míg 15,5%-a magas státuszú kertvárosi családi házas városrészben, 32%-a városias, hagyományos beépítésű, központköri lakóterületen (ebből 17,5% magas, míg 14,5%-a alacsony státuszú lakóterületen), további 15,5% lakik a történelmi városközpontban, a centrumban. Lakótelepen csupán 3,1% lakott, közülük 2,4% alacsony státuszú lakótelepen. E téren mutatott a többi városhoz képest markánsabb különbséget a soproni minta, mivel mindenhol jóval magasabb volt a lakótelepen lakók aránya (Békéscsabán 29,2%, Egerben 49,3%, Kaposváron 30,7%).

A kitöltők 42%-a volt soproni születésű, 24%-a 1989 előtt költözött a városba, 20%-a 1999. és 2010. között, 11%-a 2011 óta élt Sopronban,⁶ 3% nem adott választ. A válaszadók 16%-a kitöltéskor Ausztriában dolgozott. Gazdasági aktivitásukat tekintve 53,4%-a alkalmazott napi nyolcórás munkakörben, 9,1%-a saját vállalkozást működtet, avagy egyéni vállalkozó, esetleg östermelő (ez jóval meghaladja a másik három város értékét). A nyugdíjasok aránya 24%, illetve a tanulók és az eltartottak aránya 4,7%.

Az ingázás mértéke és indítéka

Az ingázás mértéke városonként nagyon eltérő: a négy város közül nem meglepő, hogy Sopronban volt a legnagyobb (26,2%), míg Egerben a legkisebb (3%). A felmérés időszakában a soproni kitöltők 20,2%-a külföldön dolgozott. A soproni ingázó lakosok közül 80,3% naponta,

⁶ A 2011. év meghatározó a soproni lakosságszám alakulásában, mivel ekkor nyitotta meg Ausztria munkaerőpiacát, és ezzel vált a város igazán belföldi migrációs központtá.

14,8%-a hetente többször ingázik, míg heti gyakorisággal 4,9%. A többi városban a hetente többszöri ingázás a jellemző (1. táblázat).

1. táblázat: Milyen gyakran ingázik? (%)

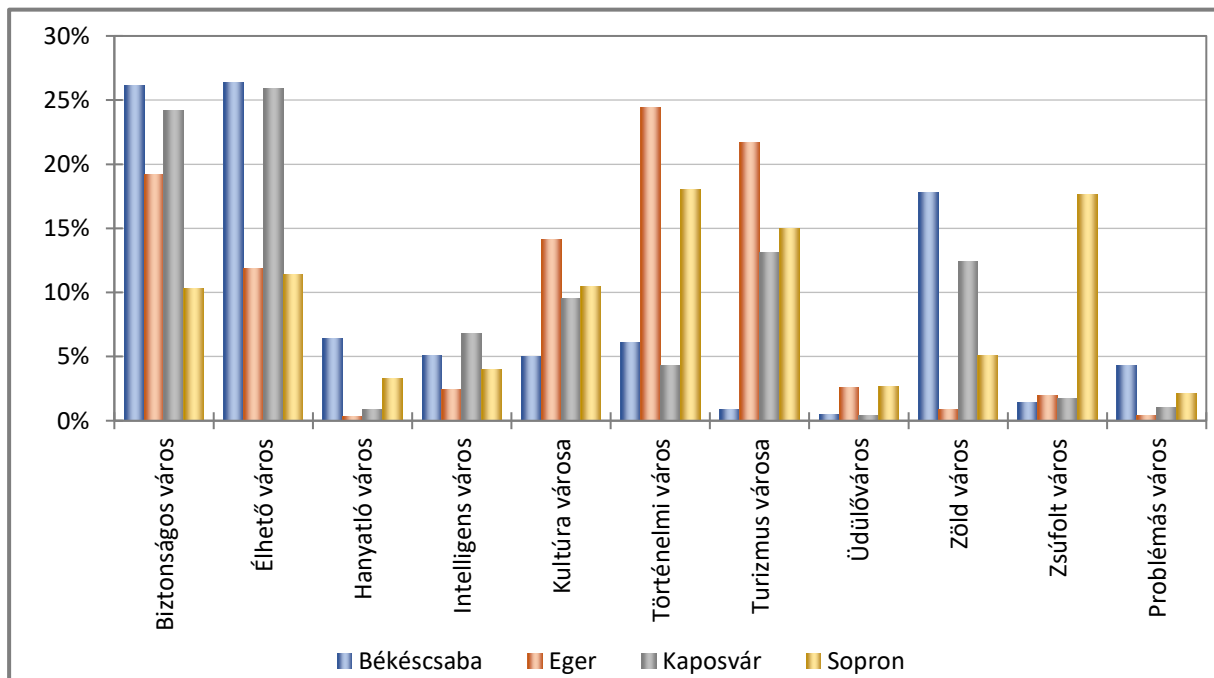
	Békéscsaba	Eger	Kaposvár	Sopron	Teljes minta
naponta	42,9	62,5	66,7	80,3	69,2
hetente többször	38,1	37,5	16,7	14,8	20,8
hetente	9,5	0,0	6,7	4,9	5,8
kéthetente	9,5	0,0	3,3	0,0	2,5

Forrás: saját szerkesztés.

Az ingázás indítéka Sopronban a válaszadók 81%-ának véleménye alapján az, hogy nem találtak helyben jövedelmi elvárásaiknak vagy képzettségüknek megfelelő állást. Megjegyzendő, hogy Sopronban az ingázás nem csak munkavállalási célú; a válaszadók 19,3%-a az ingázást azzal indokolta, hogy a városban nem talált megfelelő szolgáltatást (pl. banki, egészségügyi vagy oktatási szolgáltatások).⁷ A másik három városban ezt a választ senki sem választotta, így a különbség szembetűnő.

A város önmeghatározása

A városlakókat arra kértük, hogy válasszanak három olyan címkét, jelzőt, amely véleményük szerint leginkább illik az adott városra (1. ábra). Sopron a városlakók véleménye szerint elsősorban *Történelmi város* (18,0%), *Zsúfolt város* (17,6%) és *Turizmus városa* (15,0%) jelzőkkel illethető.⁸

1. ábra: Véleménye szerint melyik címkék illenek legjobban a városra?

Forrás: saját szerkesztés.

⁷ Ezekkel a szolgáltatásokkal főként az Ausztriában dolgozók élnek, ugyanis az osztrák munkahelyeken dolgozók jogosultak az osztrák társadalombiztosítás, kórházi ellátás és más egészségügyi szolgáltatások igénybevételére.

⁸ A megkérdezettek több választ is adhattak, aszerint, hogy mely címkéket tartják a leginkább jellemzőnek saját városukra. Az összes jelölésszám városonként: Békéscsaba: 853, Eger: 897, Kaposvár: 884 és Sopron: 878.

Az önmeghatározásban a zsúfoltság ilyen markáns megjelenése a lakosság problémaérzékelését mutatja. A zsúfoltság az egyik legkézzelfoghatóbb probléma, amely nemcsak a közlekedésben, hanem a szolgáltatások elérhetőségében is jelen van. Bár a felmérésben nem rangsoroltak a válaszadók, mégis azt valószínűsíthetjük, hogy Eger és Sopron esetében a kitöltők jellemzően az első helyekre a *Történelmi város* és a *Turisztikai város* címkét sorolták. Vagyis az a jelenség, hogy a *Zsúfolt város* címke ilyen nagy jelölésszámot ért el Sopronnál, nagyon jól tükrözi az interjúalanyok által is felvázolt, napi szintű problémát.

A *Biztonságos város* a lakossági megítélésében jóval kevesebb jelölést ért el. Ez vélhetően abból fakad, hogy az újonnan városba érkezők nagy száma, a beköltözők eltérő viselkedéskultúrája, főként a munkásszállók közelében a soproniak ellenérzését váltja ki.

Lakossági elégedettség

A lakosság elégedettségét ötfokozatú Likert-skálával mértük, ahol a növekvő pontszám növekvő elégedettséget képviselt. A soproni lakosok legkevésbé a parkolási lehetőségekkel voltak megelégedve (2,22), kritikusak voltak az egészségügyi ellátással (3,37) és a lakosság összetételével (3,38) kapcsolatban. Leginkább a természeti és táji környezet állapotával (4,36), az oktatási intézményekkel (4,30), továbbá a kulturális, szórakozási és sport lehetőségekkel, valamint a levegőminőséggel voltak megelégedve a válaszadók. Érdekes, hogy az ingázással járó közlekedési zsúfoltság érzékeléséhez képest a levegő minőségével szemben nem érezhető a kitöltők elégedetlensége (2. ábra).

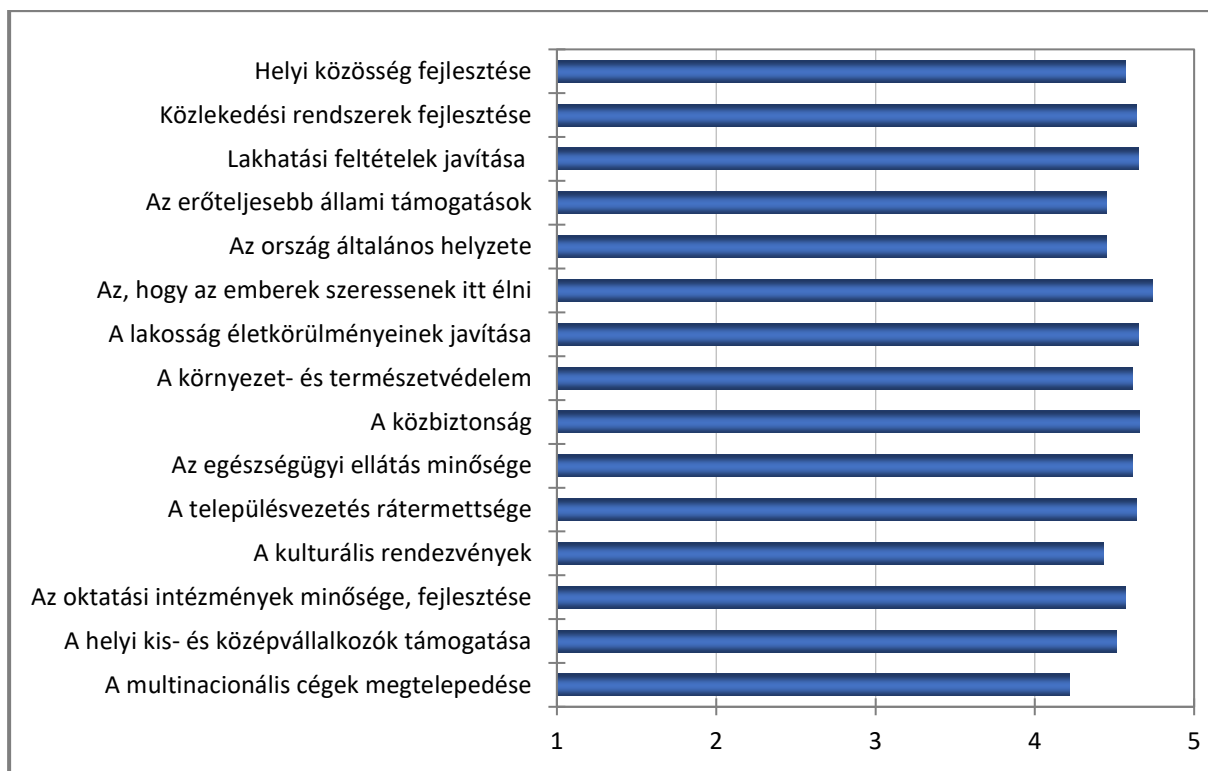

2. ábra: Mennyire elégedett, vagy elégedetlen az alábbiakkal?

Forrás: saját szerkesztés.

A városfejlődés összetevői

A város fejlődése szempontjából meghatározó tényezők fontosságára is kíváncsiak voltunk. Az átlagok kérdésenként a 4,22 és 4,74 közötti tartományban szóródtak. A legalacsonyabb pontatlagot a multinacionális cégek megtelepedése, a legmagasabbat „*az emberek szeressenek itt élni*” szempont kapta. Ebből az a következtetés tehető, hogy az élhetőség, a város kisugárzása, az itt lakók viselkedése és a természeti, táji környezet együttesen megfelelő szintje szükséges a kitöltők véleményére alapozva a város további fejlődése szempontjából (3. ábra).

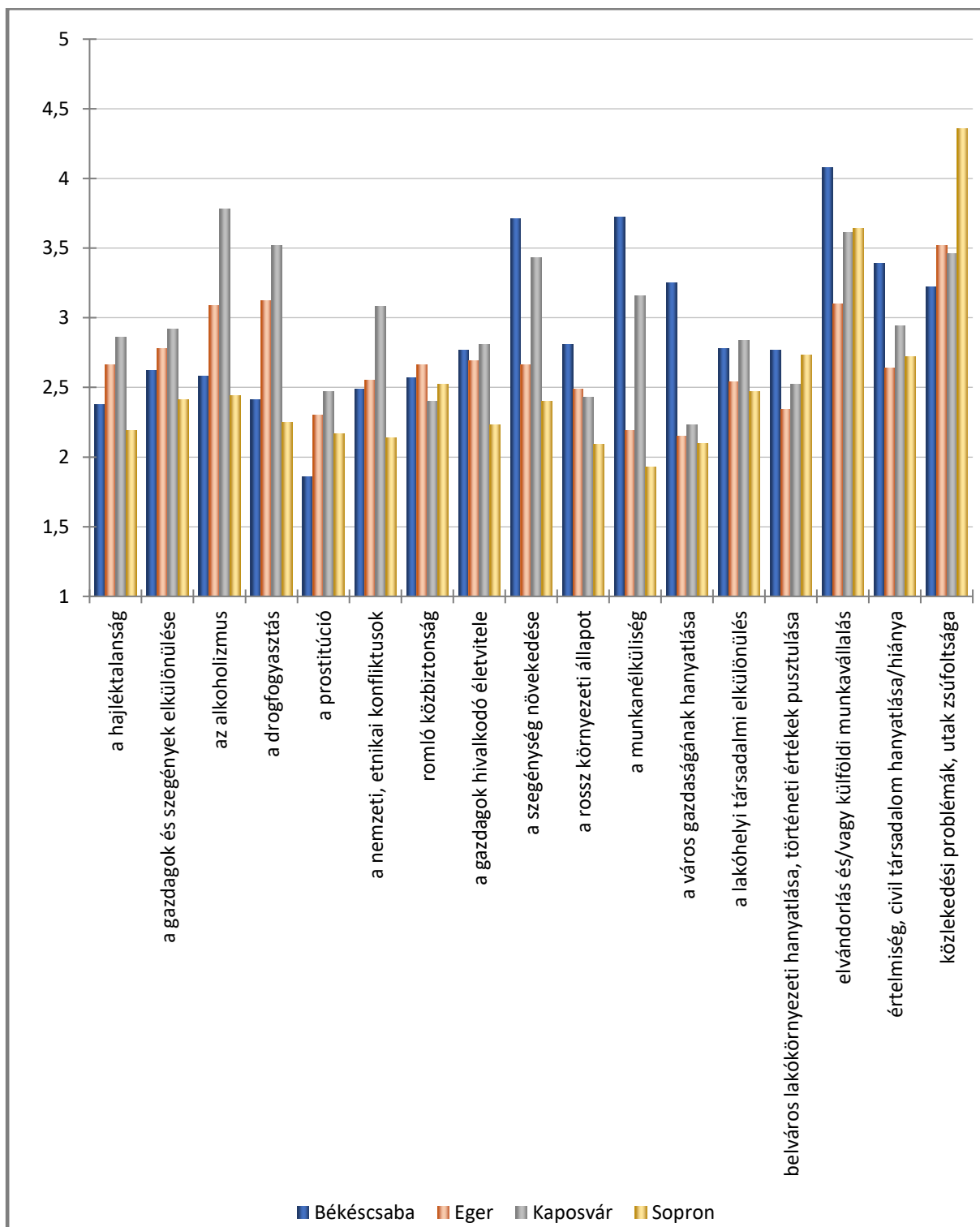

3. ábra: A város fejlődése szempontjából mennyire fontosak az alábbi tényezők?

Forrás: saját szerkesztés.

A városi problémák súlyossága

A lakossági problémaérzékeléshez kapcsolódó következő kérdésnél a kitöltő lakóhelyén jellemző problémákra kérdeztünk rá, annak súlyossága szerint. A soproni válaszadók a közlekedési problémákat és az utak zsúfoltságát ítélték a legsúlyosabbnak (4,36), amely kiugró eredménynek számít a többi alternatívához képest. Sopronban a hajléktalanság, a drogfogyasztás, az alkoholizmus, az etnikai konfliktusok és a munkanélküliség problémák 2,5 alatti átlaggal igen kedvező értékelést képvisel a másik három város eredményeihez képest. A problémák közül a „*belváros lakókörnyezeti hanyatlása, történeti értékek pusztulása*” válaszlehetőségre hívnánk fel a figyelmet, amelyet a lakosok átlagosan 2,73-ra értékelték, ezzel a 3. legsúlyosabb problémaként szerepel a soproni mintában, annak ellenére, hogy a felmérés a belvárosi rekonstrukció alatt zajlott (4. ábra).

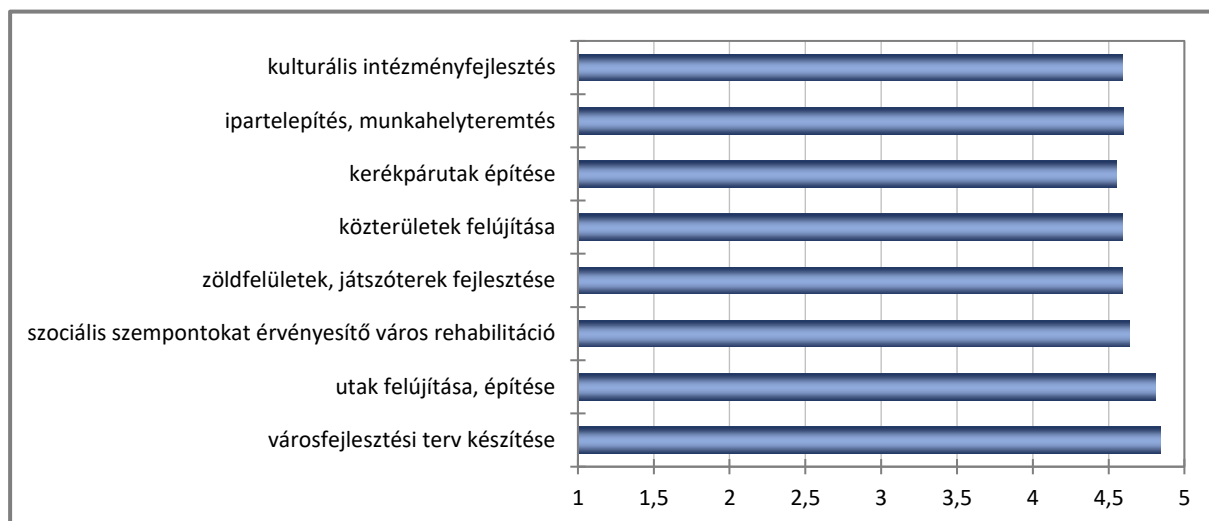
4. ábra: Az Ön lakóhelyén, lakása környékén mennyire súlyosak az alábbi problémák?

Forrás: saját szerkesztés.

A városi problémák kezelése: eszközök és igények

A problémakezelés különböző lehetséges eszközeit felsorolva kértük a lakosság visszajelzését arra nézve, hogy az eszközök mennyire fontosak a városi problémák megoldásában. A legfontosabb eszközöknek a soproni kitöltők a városfejlesztési terv elkészítését (4,84), illetve az utak felújítását, építését (4,81), a legkevésbé fontos eszköznek a kerékpárutak építését tartották

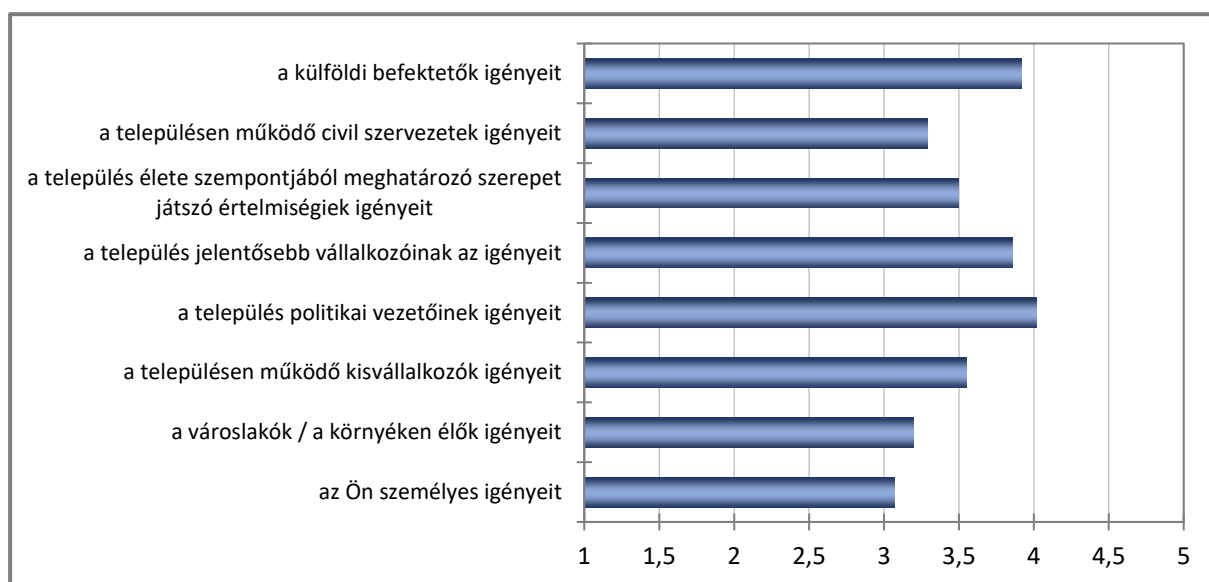
(4,55). A két szélsőérték között emelkedő sorrendben az alábbi eszközök jelentek meg: közterületek fejlesztése, kulturális intézményfejlesztés, zöldfelületek, játszóterek fejlesztése, ipartelepítés, munkahelyteremtés, szociális szempontokat érvényesítő városrehabilitáció (5. ábra).

5. ábra: Az alábbi eszközök mennyire fontosak a városi problémák megoldásában?

Forrás: saját szerkesztés.

A felmérésben arra is kíváncsiak voltunk, hogy vajon a városfejlesztés a létező problémákra adott válaszát – vagyis a városvezetés problémakezelését – miként értékeli a helyi lakosok. Arra a kérdésre, hogy „*Véleménye szerint a jelenlegi városvezetés mennyire kezeli jól az alábbi városfejlesztési területeket?*” a legjobb értékeket a turizmus (4,34) illetve a kulturális és sportintézmény-fejlesztés (4,27) szempontok kapták, míg legkevésbé a népességpolitika (3,66) és az infrastruktúra-fejlesztés területekkel (3,85) voltak elégedettek a kitöltők.

6. ábra: Az elmúlt tíz év során az önkormányzati döntésekben mennyire vették figyelembe az alábbi csoportok igényeit?

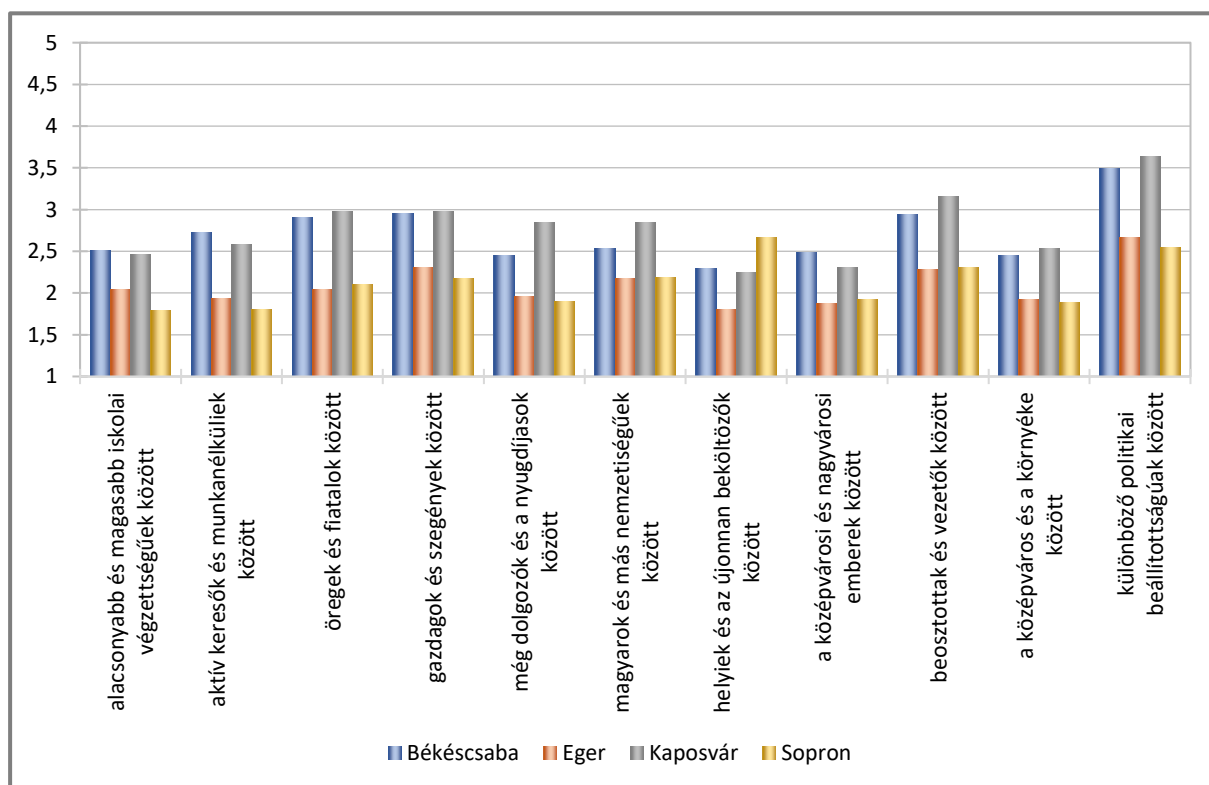
Forrás: saját szerkesztés.

A városvezetés döntéseinek meghozatalára vonatkozóan feltettük a kérdést, hogy miként látják a városlakók azt, hogy mely érdekcsoportok igényei kerültek előtérbe az elmúlt tíz év-

ben az önkormányzati döntések meghozatalakor. A kitöltők úgy látták, hogy a település politikai vezetőinek igényei mellett a külföldi befektetők igényei játszanak egy-egy döntésnél meghatározó szerepet, ezt követik a jelentősebb és a kisebb helyi vállalkozók igényei, míg a saját, a helyi lakosság és a civilek érdekérvényesítési lehetőségeit értékelték a legalacsonyabbra (6. ábra).

A helyi társadalom konfliktusai

A helyi társadalom különböző rétegei, csoportjai között fennálló ellentétek, konfliktusok lakossági érzékelésével kapcsolatban megállapítható, hogy mind a négy városban viszonylag kedvező értékelések születtek. Sopronban egyértelműen a helyiek és az új beköltözők között érzékelhető a leginkább konfliktus (2,66), amelyet az interjúk is alátámasztottak. A következő legmagasabb értéket a különböző politikai beállítottságúak közötti kategória érte el (2,55), amely a többi városban is magasabb értéket kapott. A kapott eredmények érdekessége, hogy Békéscsaba és Kaposvár esetében az értékek „együtt mozogtak”, míg Sopron és Eger között is felfedezhető ez a hasonlóság. Mindez arra enged következtetni, hogy a soproni és egri lakosok körében kevesebb társadalmi feszültség és társadalmi különbség jellemző (7. ábra).

7. ábra: Ön szerint a lakóhelyén, a lakásának környékén milyen erősek az ellentétek a következő csoportok között?

Forrás: saját szerkesztés.

A kérdőíves felmérés utolsó kérdése a város jövőjére vonatkozó nyitott kérdés volt: „*Howan látja a város jövőjét és saját helyzetét?*” A válaszadók jórésze, közel 40%-a elégedettségét fejezte ki, a várost fejlődőnek, élhetőnek tartotta, ugyanakkor 47%-a úgy vélte, hogy a város túlszűfolt, túlnépesedett, élehetetlen és további 27% újfent kiemelte, hogy a városi utak nagyon forgalmasak és a parkolási lehetőségek szűkösek.⁹

⁹ A nyitott kérdésre adott válaszoknál a leggyakrabban előforduló kulcsszavak számát összesítettük. Egy válaszban jellemzően több kulcsszó is szerepelt. A kérdésre összesen 286 fő válaszolt.

Következtetések

A hazai középvárosok körében Sopron sajátos fejlődési pályát jár be. A kedvező gazdasági kilátások, a népességnövekedés, a lakáspiaci folyamatok és az alacsony munkanélküliség főként a határmenti fekvésből adódnak, amely rövid és hosszabb távon is meghatározza a város gazdasági és társadalmi folyamatainak alakulását. Az utóbbi két évtizedben végbement fejlődést látván számos kritikai kérdés fogalmazódik meg, amelyek közül a legfontosabb talán, hogy vajon milyen módon tudja a város a belső erőforrásokra támaszkodva gazdaságát erősíteni, ezáltal a helyi lakosoknak megfelelő munkalehetőségeket teremteni, illetve külső függőségét is csökkenteni?

A társadalmi kohézió erősítése és az élhetőség megőrzése szempontjából kiemelten fontos, hogy a fejlődés által indukált intézmény- és infrastruktúrafejlesztési igényekkel lépést tud-e tartani a városfejlesztés, hathatósan fel tud-e lépni az utakon tapasztalható zsúfoltság kezelésében. A lakáspiaci változások, a város térbeli szerkezetének átalakulása, a munkásszállók okozta társadalmi feszültségek megoldást sürgetnek.

A városvezetés a felmerülő problémákra szűkös adóbevételei miatt kívülről érkező, főként pályázati források felhasználásával képes reagálni. A Modern Városok Program beruházásai számos meglévő problémára nyújthatnak megoldást, azonban nem szabad eltekinteni a fejlesztéseknél a szociális szférában jelentkező problémáktól sem, így a szociális bérlakások szükségességét enyhítő, illetve a társadalmi kohézió erősítését szolgáló, a civil szféra igényeire is adó kisléptékű beavatkozások szükségességéről. A társadalmi innovációkra támaszkodó megoldások kidolgozásában egyelőre kevés sikeres példát találunk. A hosszú távú, fenntartható városfejlődés érdekében elkerülhetetlen, hogy a helyi gazdasági és társadalmi erőforrásokra építő, a gazdaság és a lakosság igényeire építő, a külső függésnek kevésbé kitett fejlesztések valósuljanak meg. Jelen vizsgálat megfelelő alapot adhat a lakosság problémaérzékenységével kapcsolatos elemzések folytatásához, ennél fogva tovább gondolásra javasolt más hazai középvárosok számára.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást az *EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

Irodalomjegyzék

- Beluszky, P. (2000): *A magyarországi városok versenyképessége*. MTA RKK, Budapest.
- Beluszky, P. (2003): *Magyarország településföldrajza. Általános rész*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Bertalan, L. (2015): Citizens' Perception of Urban Problems and Possibilities for Smart City Solutions. Case Study from Sopron, Hungary. *E-conom*, 4(1), 17–28.
DOI: <http://doi.org/10.17836/EC.2015.1.017>
- Csizmadia, Z. – Rechnitzer, J. (2005): A magyar városhálózat innovációs potenciálja. In: Grosz, A. – Rechnitzer, J. (szerk.): *Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon*. MTA RKK, Pécs–Győr, 147–181.
- Jankó, F. (2005). Történelmi városnegyedek sorsa – tapasztalatok és tanulságok Sopronban. In: Egedy, T. (szerk.): *Városrehabilitáció és társadalom*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 289–305.

- Jankó, F. – Bertalan, L. – Kaufman, I. (2009): Wirtschaftszentrum. In: Fally, J. – Gager, E. – Gruber, O. – Kremser, K. – Schmidt, J. – Trummer, K. – Jankó, F. – Bertalan, L. – Fábíán, A. – Kaufman, I. – Kulbert, Zs. – Németh, B. – Wilfing, F. (szerk.): *Geographisches Jahrbuch Burgenland*. Vereinigung Burgenländischer Geographen, Neutal, 158–178.
- Kiss, É. (2015): Egy kutatás előzményeképp: Sopron népességéről és a vándorlásról. *Econom*, 4(1), 47–56. DOI: <http://doi.org/10.17836/EC.2015.1.047>
- Kiss, É. – Jankó, F. – Bertalan, L. – Mikó, E. (2018): Nyugat és Kelet határán: Sopron a bel-földi migrációban. *Tér és Társadalom*, 32(4), 151–166. DOI: <http://doi.org/10.17649/TET.32.4.3070>
- Koltai, Z. (2005): A magyarországi városok versenyképességének lakossági megítélése. *Tér és Társadalom*, 19(3–4), 23–41. DOI: <http://doi.org/10.17649/TET.19.3-4.1017>
- Koltai, Z. (2014): *Sikerés és versenyképes városok. Piackutatás a magyar települések körében*. Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, Pécs.
- Kuslits, T. (2010): Sopron aktuális helyzete, városrendezési és általános városfejlesztési lehetőségei. In: Fábíán, A. (szerk.): *Párbeszéd és együttműködés. Területfejlesztési Szabadegyetem 2006–2010*. Nyugat-magyarországi Egyetemi Kiadó, Sopron, 405–430.
- Molnár, B. (2006): A magyarországi kis- és középvárosok globalizációs típusai. *Tér és Társadalom*, 20(4), 67–83. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.20.4.1078>
- Pogátsa, Z. (2017): Ingázó munkavállalás az osztrák-magyar határtérségben – jelenlegi helyzetkép. In: Jankó, F. – Fábíán, A. – Hardi, T. (szerk.) *Burgenland*. Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, 501–513.
- Rechnitzer, J. (2002): A városhálózat az átmenetben, a kilencvenes évek változási irányai. *Tér és Társadalom*, 16(3), 165–183. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.16.3.1986>
- Rechnitzer, J. – Páthy, Á. – Berkes, J. (2014): A magyar városhálózat stabilitása és változása. *Tér és Társadalom*, 28(2), 105–127. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.28.2.2623>
- Sági, É. (2013): Sopron peremkerületeinek változása néhány példán keresztül. *Soproni Szemle*, 67(2), 163–175.
- Szilágyi, D. – Gerse, J. (2015): Fokról-fokra a települési lépcsőn – Társadalmi-gazdasági különbségek a településhierarchia-szintek között Magyarországon. *Területi Statisztika*, 55(2), 180–195.
- Tóth, B. I. (2011): A magyar középvárosok teljesítménye a területi tőke tükrében. *Területi Statisztika*, 51(5), 530–543.

Tervdokumentumok, elemzések

- Magyar Turisztikai Ügynökség (MTÜ) (2018): A magyarországi kereskedelmi szálláshelyek 2018-as főbb eredményei. https://mtu.gov.hu/documents/prod/Kereskedelmi_szallashelyek_adatai_2018.pdf
- Sopron Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája 2014–2020. http://www.sopron.hu/upload/content/59/5951/_59510/Sopron_ITS_20200227_m%C3%B3d.pdf
- Sopron Megyei Jogú Város Integrált Területi Programja 2014–2020. http://www.sopron.hu/upload/content/51/5177/_51776/Sopron_ITP.pdf
- Soproni Helyi Közösség. Helyi Közösségi Fejlesztési Stratégia 2016–2020. http://www.sopron.hu/upload/content/53/5334/_53341/M%C3%B3d%20HKFS_20200721.pdf